
Eskuin filosofikoaren aldeko alegatu bat

•

JUAN BAUTISTA BENGOETXEA

•

Zaratatsuak ia beti bezala, XX. mendeko hausnarketaren *enfant terrible* asko esaten hasi da behin eta berriro kultura eta gogoeta filosofikoa maldan behera doala.¹ Kulturaren endekapena hain da sakona ezen, esaten dute, edo goitik behera birmoldatu egiten baita edo pisua kentzen baitu gainera, batez ere pisu ustelduena. Eta bitxia bada ere, kulturaren pisu ustel hori, kutsakorrena, maltzurra, hain zuzen filosofia bera dela diote. Hori da, hortaz, eskatzen etorri direna mendebaldeko kulturaren berrerosle berriak, gogoeta *a-filosofikoa*, gezurra iruditu arren.²

Galera horretan emandako lana eta gastua amortizatu ahal izateko, dena den, zerbait nahi digute ekarri trukean. Gogoeta egiteko modu desberdin bat da, ez berria, bai alabaina *berkokatua*. Filosofia literatur genero gisara ikusi behar dugu, esaten digute, eta filosofiak genero horretara murriztu behar du. Areago, filosofiak bere izena galdu behar du, epistemologia eta metafisika izenak batez ere, eta ongi legoke narratibaren baitan sartuko balitz, istorioak kontatuz, ipuinak, eta ez orain arte erabili dituzten kontzeptu mamuak, egia, aurrerakuntza, ezagutza zuzurra, objektibotasuna edo erre presentazioa, eta horiek dakartzaten beste horrenbesteko dikotomiak.

► **Juan Bautista Bengoetxea** Filosofian doktorea da.

Haatik, ez dirudi filosofiari literatur genero etiketa besterik gabe jartzeak filosofia literatura bihurtzen duenik. Literatura beste gauza asko gehiago dela esango nuke, baita filosofia ere. Literatura narrazioa litzateke, poesia, oro har fikzioa; espazioan eta denboran gertatzen diren istorioen eta gertakarien kontakizunak. Filosofia, aldiz, analisira hurbilduko litzateke, razionaltasunak eta kontzeptuazioak babestutako azterketara; filosofia jakin-gura litzateke ere, objektibotasunaren bilaketa askoren ustez, egiarena beste batzuentzat. Azken buruan, ezagutzaren diziplina nahi du izan —*da*, esango nuke— filosofiak, froga enpirikoa eta justifikazioa direlarik horren azken epaileak. Nola heldu dira, beraz, filosofiaren kritikoak haren aurrean *literatura ala heriotza!* oihukatzerara, oro har filosofia eta literaturaren arteko mugak nahiko garbiak izanik?

Pentsamendu arrosa

Garai batean ‘ezker’ eta ‘eskuin’ filosofikoei buruz hasi zirenen mintzatzen batzuk (Ikus Pardo 2002: 11). Ez zuten arrakasta handirik lortu, beti egon baita *continuum* bat, baina mapa legez balioko digu orain. Pasa den mendean eskuin filosofikoak Rudolf Carnap izan zuen buruzagi. Enpirista logikoa zen Carnap, edo ‘positibista’, eta bere ‘kredoak’ filosofiak gertakarien menpe egon behar duela esaten zuen, natur zientzien kasuan arrunta den moduan. Hau da, filosofiaren izaera filosofia zientifikoarena da, ez besterik. Bere lehenengo liburu nagusian (*Der logische Aufbau der Welt* [Munduaren eraikuntza logikoa]) zioen bezala,

egilea ez da liburu honen oinarrizko jarrera eta gogoeta ildoaren jabea, hauek zientzi giroaren zati baitira, gizabako bakar batek ezin duena ez sortu ezta hartu ere. Hemen erakutsitako gogoetak laguntzaile gogotsu eta harkorren lanetik elikatzen da. Laguntzaile hauek komunean dutena oinarrizko jarrera zientifikoa da (*Aufbau*:vi).

Ezker filosofikoa, bestalde, dialektiko berriek osatzen zuten, Frankfurten ingurukoek, eta buruan zeuzkaten gauzen artean gertakariak auzian jartzea zen garrantzitsuene-

tariko bat. Filosofiak, beren ustez, gertakari horien kritika behar zuen izan. ‘Gertakari gordinen’ existentzia onartzea *establishment*-aren legitimazio lotsagarria besterik ez zela uste zuten, hau da, *dagoenaren* legitimazioa. Baina ez eza-gutzaren epaimahaia izan daitekeen *dagoen* horren legitimazioa soilik, dagoen politiko, sozial eta kultural horiena ere bai, tamalez. Beraz, ezker filosofikoarentzat garrantzizkoa zera zen: eskuinarentzat aldaezina zena aldaraztea. Eta hain zuzen zientzian eta filosofia zientifikoan (edo analitikoan) identifikatu zuten dialektiko berriek kontserbadorismo tematiaren erreserba nagusia. Literaturan eta artean, alderantziz, gunee askea, gogoetak eta hausnarketak izan behar dutenaren paradigma. Horregatik, hain zuzen ere, eta Walter Benjaminen ideien inguruan, alden-du ziren *gertakari* edo *faktiko* izan nahi zuen guztitik. Hau da, enpirismo logikoaren filosofoengandik, horiek laidotzera ailegatu arte,³ filosofo zientifikoena izurriaren antzeko zer edo zer bailitzan. Nik hemen, izenburuari begiratzea besterik ez dago, eskuin mota horren ondoan ikusten dut nire burua.

Horrela bada, filosofia literaturarantz hurbiltzea ezker-raren ikurra zen. Zientziarekin, batik bat natur zientziekin, zerikusia zuten bizitza eta mundua azaltzeko manerak arbuiatzea zen garrantzitsua ezkertiarrentzat. Asko jota soilik giza zientziak zeuden prest onartzera, horiek literaturaren suzedaneo gutxi gorabehera onargarri legez ikusten zituztelako. Horregatik hain zuzen jarri zuten arreta Adornok eta Horkheimerrek psikoanalisian edo, nola ez, Schopenhauer, Kierkegaard edo Nietzsche bezalako kutsu literarioa zuten filosofoen lanetan. Eta zio beragatik ere frantziar filosofo ugari hasi zen garatzen Heidegger ezkertiarren inguruan usaintzen zen existentzialismoa. Joe-ra horiek guztiek literaturarekiko zuten hurbiltasuna agerian zegoen.

Gaur egun aipaturiko hurbiltasun hori postestrukturalisten artean —postnietzschearrak, postmodernoak, neopragmatistak, filosofian modan dago etiketa aranditsuak jartzea— ikusten da ongi. Literaturarekiko hurbiltasuna eta, ezin dugu ahaztu, zientziaren espiritu berarekin jardun-

ten duen filosofiarekiko mesprezua. Deleuzek fabulazioen erabilpena filosofian oso begi onez ikusten zuela azpimarratu zuen, edo Derridak erretorika eta argudiaketan arteko mugak *ex professo* ezabatu oraindik (Derrida 1987).

Ezkertiar filosofikoek, iraultzaileak batzuen arabera, A E B etako meka ere irabazi zuten. Hirurogei eta hirurogeita hamarreko hamarkadetan, enpirismo logikoaren oinordeko analitikoek eta zientziaren filosofo askok oraindik susmopean zituzten 'denbora-pasa' produktuen eta benetako ezagutzarako emaitzen artean bereizten ez zuten ezkertiarren testu iraingarriak. Azken horiek gogamenaren emaitza oro saski berean sartzen zuten, dena testu gisara ulertuz, saio literarioak, zientzi artikulua, laborategiko jarduerak eta fanzinetako poemak gauza bera balira bezala. Testu iraingarri horiek, eta gerra hotzaren amaieraz geroztik zientzia eta teknologiarekin kritikoak ez ziren gogoe-tek jasandako irudi-higadurak, artera eta literaturara hurbiltzen ari ziren ikusmolde filosofikoen alde egin zuten. Azken hurbilketa horiek neurri batean akademiatik kanpoko publiko zabalarentzat askoz ere liserigarriagoak ziren, eta horiek merkatuan jartzea errazago; merkatuak eskatzen duen pentsamendu mota, lehen eta orain, kontsumo azkarreko, auto-laguntzarako edo, era maleziatsuan esanik, pentsamendu 'arrosako' gogoeta da.

Esan legez, higadura horrek, eskuin filosofoen arteko bame kritikekin batera, hirugarren bide bat bilatzera bultzatu zuen. Tamalez, hori ez zen ez hirugarren bide bat ezta inolako alternatiba serioa ere. Filosofoen presentzia azpimarratzeko balio izan zuen, gehienez, eta filosofoak horretaz itsutzeko. Gizartean agertzeko premia areagotuz, filosofoa erakusleihora hasi zen hurbiltzen, presentzia horrek eskatzen zuena kontuan harturik. Eskakizunari erantzuna emateko modu hoberena, hortaz, filosofia 'literaturizatzea' izan zen. Ez zen kasu guztietan gertatu, jakina, baina literaturarekiko hurbiltze-prozesu horretan arlo horren merkatuan alde txarrenetara jo zen; hau da, marketinak, komunikabideek, sentimenduen 'sendagai' merkeak eta ideologiak 'hazteko' produktu saltzaileek zuzendutako presentzia publiko etengabera. Azken buruan, beren ustez 'bizirik'

dagoen —edozein forma hartzeko prest dagoen— filosofia baten helburua gustukoa izatea eta modan egotea delako. Apaintze-mahaiko filosofia baino gehiago, denbora-pasako pentsamendua, txistu eta danbolineko poetaren laguntzaz bihotzaren saminak osatzeko. *Ikasi filosofia ordu erdian, Zoriontasuna zure eskuan* edo *San Tomas gehiago eta psikologo gutxiago*, esaterako, liseriketa errazaren pentsamendu arrosa ren izenburuen dosi ederra izango lirateke.

Rortyren erasoa filosofiari

Baina beha diezaiogun orain literatura sendoagoari, pentsa ez dezaten batzuek karikaturagile hutsak gabela, eta ikus dezagun filosofoak zer eskatzen dion horri. Filosofo horien paradigma gaur egun Richard Rorty izan daiteke. Horretaz ariko gara.

Orain dela ez asko, modan egon zen korridore filosofikoetan bi hitz erabiltzea filosofoak bereizteko (Rorty 2000: 55): bata, *fuzzy*, filosofo ‘pixka bat ilunak’, berritsuak eta, oro har, ipuinak kontatzeko ‘jaidura’ zutenak izendatzeko erabiltzen zen. Ikusten denez, nahikoa erdeinuzkoa zen. Bestea, *techy*, filosofo analitikoak eta interes zientifikoak zituzten filosofoak identifikatzeko balio zuen. Hauek, merkaturako zailago eta batez ere aspergarriagoak, natur zientzien espiritua nahi zuten txertatu filosofian. Eta filosofiaren barrunbeak ezagutzen ez dituen norbaiti bitxia i rudituen arren, humanitatez arnagutzen zuen ikusmolde horiek; Derrida bezalako filosofo ‘literaturizatuez’ errengatzen zuen, techien ustez soilik iritzi hutsen arteko eztabaidak zituztelako buruan, eta ez ezagutza objektiboa, egia-aren bilaketa edo kontzeptuen analisi logiko edo filosofikoa. Ondorioz, gremio filosofikoa bi guneetan banandu zen AEBetan, zientzietako departamentuetan —gehienak gizar- te zientzietakoak— eta humanitateetan (Rorty 2000: 55).

Egoera horri aurre egiteko, filosofo ez analitiko asko —‘kontinentalak’ ere esaten zaie— filosofiaren nahi ‘zientifista’ berri horiek erasotzen hasi ziren pentsalari, irakasle eta ikasleen artean ondorio berritzaileak izan zituzten.

Horiatariko kritika asko zentzuzkoa da; beste batzuk ez horrenbeste. Gogorrenetarikoa analitiko izandako filosofo baten eskutik datorrena da, Rortyren eskutik hain zuzen ere. Bere aurrekari zuzen bat: Heidegger.

Orain dela hogeita zortzi urte, Heideggerrek, filosofia lurpean jarri nahian, bere ordezkari *homo ciberneticus* erregea eseri zuen aulkian. Gaur egungo terminoetan esanik, Heideggerren ustez filosofia ordezkari lukeena gizakiaren lana eta bizitza antolatu eta planifikatzeko erabiltzen den diziplina teknikoaren zen. Zientzia eta teknika ziren, hortaz, ordura arte 'filosofia' deiturikoaren amaiera, azken burutzapena. Hau da, Platonekin hasitako eta Nietzschekin bukaturiko mendebaldeko pentsamenduaren tradizioaren azken muga; hizkuntzatik eta gogamenetik kanpoko 'zerbait' horren errepresentazioen gainean eraturiko diskurtso filosofiko zaharkituaren bukaera (Heidegger 1976). Alternatibak, beraz, bi bide zekartzan Heideggerren aburuz: bata, zoritxarrekoa, baina guztiz erreala, zientzia eta teknika; bestea, gizakiaren salbazioa suposatuko lukeena, pentsamendu berriarena. Benetako gizakiak benetan modu erreflexiboan hausnartu behar du, uste zuen Heideggerrek; era sakonean gure gizaki-izaeraren bilaketa horretan; Platonengandik sorturiko pentsamendu moduekin zerikusirik ez duen pentsamendu berriaren eran. Platonen mendebaldeko filosofiari, gure institutu eta unibertsitateetan irakasten denari, lurperatuta izateko unea heldu zaio edo, nahiago bada, hilda eta bere gorpua benetan useldu arte edozein areka galduan uzteko unea. Eta ez horrenbeste zientziak eta teknikak hil dutelako, bere buruaz beste egin duelako baizik.

Pentsa dezake baten batek Heideggerrek filosofia berriatzea zuela buruan, ez lurperatzea. Ez dut uste, ez dudanez uste ere Rorty pragmatista berriaren kasua denik. Beren idazkiak eta hitzaldiak hartzen baditugu kontuan, Rorty filosofiaz haragoko 'logos' —hitz hau sekula ez luke onartuko— berri bat dakar. Platonen tradizioa hiltzat ematen du. Baina filosofia hiltzea adierazpen gordinegia denez, filosofia mota bati buruz ari dela dio (Rorty 1998: 317). Filosofia mota horri guk hemen Filosofia Handia

esango diogu. Platon, Descartes, Kant eta beste horrenbesteren filosofia da. Beste filosofiari, literaturizatuari, Filosofia Txikia izena jarriko diogu.

Zer dauka filosofiaz Rortyk proposaturiko Filosofia Txikiak? Onargarria izan daiteke esatea filosofiak artera eta literaturara hurbildu behar duela, batez ere arteak eta literaturak eman eta ematen dizkigun gauza bikainak ikusita. Baina ez, ordea, filosofiari funtzio kognitibo guztiak ukatzea, ikerketarenak, literatur eranskin bat izatera derrihortuz. Eta hori da hain zuzen ere aukera rortyarra. Zeren, filosofoak, edo zientzia egiten du —eta zientzia bihurtzen da ahal den filosofia gehiena (*naturalizazioa*)— edo kontakizunak idazten ditu —Filosofia Txikia literatura bilakatu— . Beste guztia, batez ere Filosofia Handia (epistemologia, ontologia), zabor ontzira.

Filosofia berria?

Rorty gaur egungo 'filosofiarik gabeko kulturaren' gidaria litzateke.⁴ Filosofia hori aipaturiko Filosofia Handia da, Platonekin baino gehiago, Descartes eta Kantekin finkatzen dena, filosofia kulturaren 'arkitektonika' bihurtu nahian. Tradizio horretan, filosofia europar kulturaren faroa zela uste zen, horren zaintze sozial, kultural eta politikoaren epailea. Ezagutzaren diziplina zen filosofia, erabat profesionala, sistematikoa eta epistemologian oinarritutakoa. Hots, ezagutza zer den eta zer ez den esatera datorren techien diziplina, errepresentazioen eraikina egin dezakeena munduari buruz esaten denaren egiazkotasuna juzkatzeko, zer den egiazkoa, zer ez. Eraikin bat, azken buruan, beste ezagutza guztiaren oinarria, batez ere zientzi ezagutzarena, eta bizitza ulertzeko europar manera zorrotasunez begiratuko lukeena.

Baina fabula amaitu zen, dio Rortyk, eta zabor ontzira botatzeko ordua heldu zaio. Bere ordeztan Filosofia Txikia edo 'filosofia' literatur generoa jarri behar da. Horren betebeharra eta kultur kritikariarena gauza bera litzateke: kontakizunak erkatu; elkarrizketak sortu eta beraietan parte hartu, *hiztegi* berriak asmatuz egungo gizartearen

arazoak, mota guztietakoak, argituz joateko. Hiztegiak sortu eta eguneratzean, halere, filosofiak 'azken hiztegirik' ez luke onartuko. Ez dago kontakizun mota bat errealitate zer den esaten diguna, azken kontakizuna. Kontakizun oro eta horien hiztegiak kontingenteak dira, baliozkoak une zehatz batean, baina ez beti. Gizakien arazoak zein diren zehazten ez dutenean eta horiei soluzio posibleak ematen ez dietenean, hiztegi horiek zaharkituta daudela esan behar dugu, dio Rortyk. Jada ez dauzkate gure bizitzarako metafora erabilgarriak, kontingenteak, eta fosil bihurtzen dira, 'benetako' egiak, gauza unibertsalak, objektiboak, 'korapilo esklerotikoak' Rortyren begiradapean. Hori da hain zuzen Filosofia Txikiak diagnostikatzen duena eta errefusatu nahi duena.

Zeren filosofia (Handia) ez baita dagoeneko bizitza psikikoaren eta portaeraren gida, zuzentzailea. Arrazoimena susmopean dago Nietzsche agertu eta gero. Dena bote-reaz, mota guztietako botereaz dago inguratuta. Arazoimenaren argitik, ez baitik —ilustratuak zein filosofo analitikoak pentsaraztera eramaten zituzten zioek—, horietatik *ikararantz* eraman gaituzte Nietzschek, Heideggerrek, Derridak edo Rortyk. Lehenago ez baiak ematen zigun filosofiarako grina, orain beldurrak, zigorrari beldurrak, ematen digu (Nietzsche 1889: 68); beldurrak bultzatzen gaitu gauza ziurrak, egiak, bilatzera nola edo hala; bizi ahal izateko zerbait ziurra aurkitu gurara. «Objektibotasuna lortzeko desioa heriotzari diogun belduraren forma mozorrotu bat da neuri batean», dio Rortyk (1991: 53). Eta kontsolamendua behar duenari mozorroa prestatzeko prest dago filosofia. Argietatik urrun, filosofia kontsolamendu egin zaigu.

Filosofia Handiak ere, egia esan, nahi izan zuen giza-
kia kontsolatu, bere botikak kutsakorrek izan arren. Horrela pentsatzen dute Rorty eta postnietzscheak guztiek. Platonen Ideien Teoria, ontoteologia kristaua, Descartesen ontoepistemologia edo Vienako Zirkuluaren kontzeptuen garbitasuna lortzeko pilulek, esaterako, filosofia kutsatu besterik ez dute egin, azken igurtzira eraman arte. Gure ustezko pentsalari handiek, inolako eskubiderik gabe, Rortyren ustez, beste hilkorren gainera jarri dute beren

burua, izaki sasi-jainkotiarrek bailiran, itxuraren mintza gurutzatzeko gai diren bakarrak balira bezala, artalde osoari egiaren, ezkutukoaren, esentziaren bazter liluragarriak erakusteko teoria edo *logos* bati esker. Halere, Filosofia Txikiaren proiektua gauzaten bada, kulturaren beste subjektuei lezioa emateko filosofia handinahikoak bukatu egingo dira. ‘Filosofia’ diskurtso mota bat designatzeko terminoa baita, soilik hori, dio Rortyk. Cervantes, Shakespeare, Sarrionandia edo Emerson sinadurak ez dituen generoa, Platon, Descartes, Kant edo Russellena baizik, bere betiko ‘auzi eta alegiazko arazoak’ eta guzti.

Rortyk filosofiaren bukaeraz ari denean, ‘eskuliburu-ko’ arazo horiei buruz ari da batez ere. Esan behar dut askotan Rorty ez dela oso garbia, edo behintzat urteetan zehar tesi desberdinak gurutzatu dituela, nahastea sortuz. Zaila da benetan berak birringailuan sartzen dituen pentsalari horiekin guztiekin konpota ederra ateratzea. Baina, dena den, esan nahi duena uler daiteke, eta hor koka dezakegu tesi argi bat, alegia: ‘eskuliburu-ko’ auzi horiek guztiak zabor ontzira nahi dituela bota, ez baitaukate lekurik ezta lehen aipaturiko pentsamendu arrosaren guneetan ere. Literatur gunea Filosofia Txikiarentzat gordetzen du; Filosofia Handia, zaharkitua, kerratua, haur-auziz jositakoa (Nagel 1986) —egia, objektibotasuna, errepresentazioa—, hildakotzat eman behar dugu. Ezer gehiago ez errepresentazioei buruz, ezta objektibotasunari buruz ere. Filosofia Txikiak, filosofia literarioak, aldatu du bere hiztegia eta orain nahiago du elkartasunez mintzatzea, hermeneutikak babesten duen elkartasunez.

Epistemologoak langabezian

Esandako guztiek hasieran diagnostiko zuzen eta ez hain zuzenen itxura bazuten ere, badirudi egun doinu erromantikoak entzuten jarraitzen duten idazle erresumindu batzuen estrategia bihurtu direla. Soilik filosofo birmoldatua onartzen duten literatoena, filosofiaren garaia bukatu dela behin eta berriro esaten dutenena. Ho-

rien ustez, teoria aspergarria da, mundua pagotxa balitz bezala, ez du balio gogoeta imajinatiboa egiteko. Orain argudiaketaz haragoko mitoaren sasoia da, istorioena. Erromantiko horiek, asko bai behintzat, teknofoboak dira, ludita eta harro. Eta marxista sinesgabe askorekin batera, mendebaldeko balioek egun jada zereginik ez dutela diote. Beraz, tradizio hori, mendebaldarra, desegin behar da, *deseraiki*. Baina, zer tradizio nahi dute deseraiki?

Ezin dugu ahaztu idazkera alfabetikoari esker Grezian, K.a. 800. urtearen inguruan, eman zela pentsamenduaren lehenengoetariko iraultza. Horri esker, pentsalariak, ahozko kulturaz harago, idatzizko kulturaren murgildu ziren batik bat, eta hor testuak gailentasun gorena irabazi zuen. Iraultzaren izaera ongi ulertuta, Platonek testuaren *logos*-aren ezaugami garrantzitsu bat identifikatu zuen berehala, alegia, testuak kritika instituzionalizatu egiten duela, finkatu, ahozko kulturak berezkoak zituen *ad hominem* argudioak *ad argumentum* argudioekin ordezkatzuz (Havelock 1963). Testuaren kultura filosofikoak, Platon izanik buru bikainena, ezagutzaren bi iturri nagusiak ezarri zituen: *hautemate sentikora etainferentzia razionala*. Baina aldi berean ere hirugarren iturri bat arbuia zuen nahita, literatur sormenarekin zerikusia zuena: *metafora*. Metafora, beraz, ez zen onartzen ezagutzaren sorburu gisa, ez baitzen ongi egokitzen *theorin* batean, hau da, gogamenetik kanpo dagoen 'hori' argitzeko, aurkitzeko, behar den bilaketa teorikoan. Metaforak eta, horrekin batera, mimesiak eta fantasiak ez zuten dagoeneko lekurik Platonen *logoi*-etan, horietan egia bilaketa soilik estimatzen zelako. Poetak, metaforak, simalak, ezagutzatik eta, ondorioz, estatutik kanpo egoteko arriskuan jarri zituen Platonek:

Poesiari dagokionez, gure estatuan soilik jainkoei eginko himnoak eta gizon onei egindako laudorioak onartu behar ditugu. Aldiz, Musa gozoari ongi etorria ematen badiozu, bertso lirikotan zein epikotan, plazerak eta minak postu gorenak hartuko dituzte zure estatuan, legea eta arrazoimena ordezkatzuz (...) Hori zen nahi nuena esan, aitzakia gisa, poesiara itzuli naizenean, hura estatutik erbesteratzeagatik, bera den modukoa izateagatik:

arrazoimenak eskatu digu. (...) Filosofia eta poesiaren arteko tirabira aspalditik dator (*Errepublika* 607a, b).

Esan bezala, egiaren inguruko filosofiaren ikusmolde horrek Nietzsche esenan agertu eta gero aurkitu du oposaketa gogorrena. Heidegger, Derrida, bigarren Wittgenstein eta Rortyren iritziz, beren arteko desberdintasunak albo batera utziz, horrela ulerturiko filosofiak literaturaren aurrean kapitulatu behar du, eduki zezakeen ezagutzazko jarduera egun zientzia bihurtu baita. Filosofia Handiak bultzada murriztailea izan du beti, fisikaren izaera imitatu nahian beharbada. Dena nahi izan du bateratu, algoritmo egin, ekuazio, munduaren ikusmolde zientifiko bateratua. Horren aurrean badirudi soilik poeta, filosofo-poeta —Derrida edo Lévinas, adibidez— dela gai sinplifikazio prozesu hori zapuzteko eta pentsamenduaren egoera berri bat aurkezteko inolako betiko egirik gabe.

Rortyk ideia horietan miatzen du eta zukua ateratzen die. Literatura da, esaten digu, askatasunaren ideia darimana aurretik, ez filosofia edo zientzia. Literaturak mantenduko gaitu aske gure kontingentzian, historizitatean. Nietzsche eta Deweyrekin batera, Rorty ez ditu jada filosofoak, ezta zientzialariak ere, jende berezi gisa ikusten, *elkarrizketan* dauden pentsalari gisa baizik. Ez dira egiantz garamatzen ezagutzaren batean adituak, filosofiak eta zientziak ez baitute balio egia bilatzeko. Humanitatearen askatzailearena egiteko beren koartada galdu dute. Asko jota, erlijioen antzera izan dira tronuratuak, apaiz gorenak balira bezala, hau da, gizonak, zuriak, mendebaldekoak. Dogmak izan dituzte, eta Jainkoaren beldurra ez ezik, Teknosaren beldurra duten menpekoak ere badira.⁵ Baina hori bukatu da.

Erlatibismoa ote hau? Zer egin ahulekiko injustizia ematen bada, esaterako? Hura kontatu, esan, horri buruz idatzi gizartea kontziente egin eta hura eraldatzen jarri arte.⁶ Hori da Rortyren erantzuna. Diagnostiko teorikorik ez, dio; kontzeptuak urrun, teoriak ez, soluzio posibleak gutxiago. Soilik injustizien deskribapen partikularrak, informatzaileek, zientzialari (sozialek), literatoek eta artistek egiten dituzten deskribapenak (Rorty 1998: 327h). Beraz,

ezta filosofo analitikorik ere, azken filosofoa Rorty bera baita, bere dorrean elkarrizketa batera dei egiten duena, askea, non pentsalariek eta idazleek bere kartak dituzten jolasean hasteko.

Artxiliteratura den heinean, filosofiak ez du Natura ikertzen. Filosofia hain zuzen hori da, filosofia, eta filosofia egiten dutenek testu iruzkinak egiten dituzte, beren generoko beste idazle batzuen testuen iruzkinak, hain zuzen (Rorty 1982: 155). Zientzia eta filosofia zera dira, orduan: literatura finkatua, metafora erabilgaitzez osaturikoa (Rorty 1991: 230). Hizkuntzaz harago, ikurrez harago, nahi dute joan. Baina hizkuntzaz harago ez dago ezer, dio Rortyk; ez dago oinarri 'errealik', testuala ez dena, ama harria. Beste literatur generoek bezala, filosofiak soilik tradizioa dauka (Ikus Moya 2002: 317). Hermeneuten arabera, dena da elkarrizketa, testua. Gertakariak, gainera, ez dira elkarrizketatik at dauden gertakariak. Latourrek proposatu legez (1999: 319hh), laborategietan ez dago kanpoko gauzei erreferentzia egin beharrik, gauza horiek ez baitaude. Ez dago, hortaz, munduarekiko erreferentzia kausalik. 'Errealitateak' ez ditu adostasunak azaltzen, ezta eztabaidak ixten ere, 'errealitatea' horien ondorioa baita.

Halere, elkarrizketaren askatasuna, ekintzarako azken hitza —eta bakarra— eztabaidak edukitzea, argudio razionaletan oinarritutako elkarrizketaren ideiaen aurka doala dirudi, azken hori inferentzia zuzenetan eta froga enpirikotan oinarritzen delako. Baina badirudi horiek Filosofia Handiaren jokoaren zati bat zirela eta ez dutela lekurik Rortyren hiztegi berrian. Filosofia, orain, elkarrizketa eta idazkuntza da soilik, literatura bere eran. Bere helburua, horrela, metaforak egitean datza, eta horretara jar dadin, betebeharraren faro gorenari begiratu behar dio, hau da, poetari, abangoardiari.

Haatik, Rortyk onartzen du filosofiak denborarekin, isilean, benetako eragina izaten duela politika jardueran. Eta beldur da. Beldurra die bere proposamen probokatzailerei; beldurra ideia iraultzaileei, ez duelako inolako aldaketa erradikaletan sinesten politikan (Rorty 1998a: 14). Arrisku horri aurre egiteko, beraz, distantziak jartzen ditu

berehala eta bi esfera sortzen ditu bere ideiak aplikatu ahal izateko (1998a): pribatua eta publikoa. Pribatuan Filosofia Txikiak du lekua: Hegel, Nietzsche, Heidegger, Derrida edo, modu bitxian, pragmatista analitiko batzuk, Willard Quine edo Donald Davidson, esaterako. Horien ideiek ez dute garrantzirik gauza publikoan (Rorty 1989: 83). Bitxia. Bestaldetik, esfera publikoan beste ekarpen batzuek izango lukete eragina, Stuart Millenak, XX. mendeko sozialismoak onartu ez zuen Marx ez zientifistarenak, Emerson, Rawls eta Deweyrenak, baina baita idazle askorenak ere. Berak esan legez,

Jamesen azalpenen bitartez *The Golden Bowl* edo *The Ambassadors*-en pertsonaia nagusien arteko harreman aldakorrak bizitzea, beste gizakiekin eta beste gizakientzat zer egin daitekeenari buruz zerbait ikastea izan da (Rorty 2002: 353).

Rorty irudikatzen duen pentsamendu joeraren helburua, hortaz, gure instituzio publikoen hobekuntzan eragina izatea litzateke, beroriek krudeltasun gutxiago izan dezaten, demokratikoagoak izanik.

Non dago handicapa hemen, dena den? Tradizio biek, filosofikoak eta politikoak, ezin dutela elkarrekin aurrera egin. Filosofoak edo Filosofia Txikia egiten du, hau da, metaforak garatu, edo pentsamendu politikoan murgiltzen da. Filosofia Handiak, hots, epistemologiak eta metafisikak, ez du etorkizunik (Rorty 2000). Bere tresnak eta helburuak errepresentazioak ziren eta gaur egun horiek edo zientziaren objektu bilakatzen dira edo ez dira ezer. Baina, bat-batean langabedian geratu behar du epistemologoak?

Metaforaz haragoko filosofia

Argudiaketa zuzenaren eta/edo frogen gainean oinarritzen den arrazonamendu filosofikotik ikusita, Rortyren programa falazia bat da oro har. Denak argudio zuzenetan oinarriturikoa dirudi, baina akats ezkutuak ditu. Ikerkuntza filosofikoak berez literatur proposamenak direla man-

tentzeak, egia edo errepresentazioaren kontzeptuak fabula besterik ez direla esateak, literatura zientifikoa eta filosofikoa literatura direla, modu literalean, onartzera garamatzate. Narratibarekiko kohiponimoak, artxiliteraturaren hiponimoak. Baina zaila da tesi hori babestea.

Filosofia fikzio eta literatura ezagutza bihurtzeko ahaleginek, era hertsian bederen, zientziaren eta sen onaren emaitza askorekin egiten dute talka —nahiz eta elkarriketa modura ulertu—. Izan ere, badirudi Rortyk eta hermeneutek ahaztu egin dutela giza ezagutza beste natur gertakari batzuekin batera ematen den natur gertakaria dela. Konbertsazionalismoak (dena da elkarriketa) eta testualismoak (dena da testua) biologia ahaztu dute nolabait, eta zientzia horren aurrean momentuz ez dugu aurkitzen inolako erantzun hobeagorik. Ahaztu dute, hortaz, arrazoimena eta hizkuntza natur bilakaeraren emaitzak direla,⁷ ezagutza ez dela soilik linguistikoa den prozesua, soilik errepresentatu nahi duena. Ez, hain zuzen txanponaren beste alde ere ikusi behar dute, alegia, ezagutza ingurumenean egiten diren ekintzen, esku-hartzeen, menpe ere badagoela, ingurumenean egokitzeko modua delako, beharbada hoberena. Eta ingurumena hizkuntzaz harago, hiztegiez harago doa. Zentzu horretan, diskurtso zientifikoa, eta baita filosofikoa ere, mugatzeen (*constraints*) menpe daude. Diskurtso horien eragiketak mugatze horiekiko lotuta daude, beti kritikaren pean. 'Naturaren espazio logikoa' da (McDowell 1994: 21h). Literatur diskurtsoak, aldiz, ez dauka zertan muga horien menpe egon behar. Ingurumena da —Natura, errealitatea, mundua, lege logikoak— diskurtso filosofikoaren jarduera mugatzen duena, baina ez nahitaez imajinazio poetikoarena.

Beraz, gizakiok erakutsi dugu gure elkarrizketaz harago ikertzea merezi duena egon badagoela, bedi ikerketa sofistikatu, teoriko, zientifiko edo filosofikoaren bitartez, bedi sen onaren bitartez. Lehenbizikoak *theorein* hertsia goa behar du —edo bilatzen du—, besteak *theorein* ahula. Sen onaren ezagutzak balio digu bizitza arruntean. *Folk knowledge* (*folk psychology*, *folk physics*) adierazpenaz ezagutzen da anglosaxoniarrak munduan. Ezagutza mota biak

dira objektiboak, biek nahi dute hizkuntzaz haragoko zerbait aurkitu. Praktikoak dira eta, beraz, objektu hori aurreuposatu egiten dute. Eta balio die. Pragmatista berriek aurreuposaketa hori ahaztu egiten dute askotan. Azken buruan, ezagutza ekintza linguistikoz beterik dago, baina ez-linguistikoz ere bai.

Zientzia egitea ez da amodiozko gutunak idaztea; filosofia, batzuen ustez, beharbada bai. Baina ez dut ikusten nola lor dezaketen horiek poetak baino hobeto idaztea gutunok. Filosofia, ez gaitezen engaina, ez da literatur generoa. Errespetu falta eduki behar zaio literaturari hori esateko, benetan. Baina literatura ere ez da ikerkuntza. Fikzioa eta errealitatea nahastatzea, bata bestera murrizgarri egitea —eta alderantziz—, erokeria mota bat besterik ez litzateke. Izan ere, badakigu metafora eta fabula errealtatearen parasitario direla; azken horri esker uler ditzakegu besteak, egiantzaren atzealdea behar dute ulergarriak izateko (Currie 1990). Ez legoke fikziorik egia eta errealtaterik gabe. Eta onartzen dugu fikzioak daudela.

Bestalde, zalantza sakonagoak ere badaude epistemologoak langabeziara ez bidaltzeko. Lau aipatuko ditugu:

(1) Rortyren Filosofia Txikia ez dirudi dikotomiaz aske geratzen denik. Tamalez, dikotomia zaharrak berriekin ordezkutzen ditu: objektibotasuna-elkartasuna, ironismoa-metafisika. Ematen du horiek denak tramankulu erretoriko baten osagaiak direla. Oso hizkera goratukoak, hori bai, baina Russell parafraseatuz, arratsaldeko bostetako tea hartzen duten andre zaharren denbora-pasak dirudite.⁸ Gainera, egun gogamenaren filosofian Rortyk iraindutako 'gogamena-gorputza' dikotomiak benetako ikerkuntzarako bideak ireki ditu, gero eta sofistikatuagoak, teorikoagoak, metaforak atzean uzteko ahaleginetan. Eta hor ez da soilik zientzia (*neurozientzia*) zerbait esateko daukana, filosofiaren ekarpenek begi bistan oraindik, eta batez ere, emaitza ederrak baitakartzate.⁹

(2) Gainera, pribatu eta publikoaren arteko mugak ez dira hain argiak. Filosofia politika bihurtzeak, edo filosofia literatura bihurtzeak, pribatutasunaren edo publikotasunaren arabera, ez du zentzu handirik globalizazioaren mun-

du honetan. Bere esanahi hertsian, ideia filosofikoen pribatutasuna ezinezkoa da. Rortyren kalterako, ezabatu nahi dituen Filosofia Handiaren dikotomiek eragina izan dute kulturaren beste arlo askotan, eta eragin ederra, gainera.

(3) Zerk zaharkitzen du hiztegi bat? Ezin da zerbait objektiboa izan, 'objektibo-subjektibo' dikotomia errefusatzen bada behintzat. Hiztegiaren balioa praktikoa dela dio Rortyk. Gaur egun hiztegi filosofikoek ez dute baliozko tokirik gure mendebaldeko gizartean, bai aldiz literaturaren hiztegiek. Goian aipatu legez, ezin dugu jarraitu kultuak izan nahian zientziaren emaitzak albo batera utzita. Snowek 1959an *Bi kulturak eta ikusmolde berri bat* testu ospetsuan esan bazuen ere, badirudi ahaztu egiten dugula behin eta berriro. Biologia hor dago, baita gogamenaren inguruko hausnarketak ere, eta zientzia eta teknologia desberdinen inguruko filosofia. Bat-batean denak hartu eta hustubidetik botatzea filosofo *aprioristen* jarre a bera onartzea litzateke. Bat-batean literaturaren hiztegia dela eguneratuena, eta ez filosofiarena, baieztatzeak zorakeria dirudi. Ez gaitezen engaina, beraz, nahiz eta, esaterako, Pello Otxotekoren *A masa galduaren ondarea* poema liburuaren epilogoan berori erabat filosofikoa dela esaten den. Poetikoa, ziur. Hor ez naiz sartuko. Baina filosofikoa, nekez eskuin filosofiko batentzat. Laster, bestela, telebis-tako iragarkietan ere filosofia —ez soilik ideiak, ateraldi originalak eta marketina— aurkituko dugu-eta.¹⁰

(4) Arestiko Atxagaren aipua kontuan izanik berriro, uste dut Filosofia Handiak eraiki eta erabili izan dituen kontzeptu horiek guztiak —errepresentazioa, mundua, errealitatea— tratatzerik badaudela oraindik. Baina, hori bai, ikuspegi berrietatik, eguneratuetatik, gizartearen azken garapenak aintzat hartuz, batez ere zientzia, hori baita gure kulturaren hiztegi gorena, Rortyren hitzak erabiliz. Metaforaz harago, izan ere, errepresentazioak jasotako ikerketa teorikoak, filosofikoak hain zuzen ere, askoz ere interesgarriagoak dira kontzeptuarentzako. Barne metaforak daudela... bai, baina hori ikertzen hasteko tresna bat da.

Bukatzeko, beraz, esandakoarekin uste dut (zentzu epistemikoan, ez literatur ipuinaren zentzuan) arazoak

badirela (zentzu teorikoan, ez istorioen zentzuan) epistemologoak langabeziatik libratzeko. Ongi iruditzen zait esatea, hermeneutek egiten duten bezala, hizkuntza guztiaren bitartekaria dela, baina ez den-dena hizkuntza dela: esperimentu edo saiaketak egitea, eragiketak egitea, Naturan esku hartzea, batetik, eta enuntziatuak egitea, txostenak egitea, bestetik, ez dira gauza bera (Hacking 1983). Lehenbizikoak jarduerak dira, ekintzak, gauzak egitea Austinen *hitzak* eta hiztegiak ez diren horiekin. Ignazio Aiestaran¹¹ ezkertiar filosofikoak pentsatuko lukeenaren aurka, hau baldin bada eskuinekoa izatea filosofian, eskuin filosofikoak leku egokia merezi du egungo pentsamenduan. ¶

-
1. Filosofia gaixo, hilda askorentzat, dagoela ez da ideia berria, jakina. Comte hasi bazen bere garaiari hori esaten, Nietzschek jarraitu zion, eta Heideggerrek eta bigarren Wittgensteinek eta Richard Rortyk. Beste batzuen ustez, aldiz, faltsua da filosofiaren heriotzari buruzkoak esaten direnak esatea, baina baliteke onartzea *impasse* batean dagoela. Iritzi horretakoak ditugu Mario Bunge-aren azken panegirikoak (Bunge 2001: 267).
 2. Bitxia iruditzen arren, errepresentazioaren berezko nozioa filosofiarena baldin bada, Euskal Herriko idazle garrantzitsuenetako batek, garrantzitsuenak ez esatearren, «gaur fenomenorik erabakiorrena eta garrantzitsuena errepresentazioarena» dela zioen 2001ean (Ikus *Argia*, 1834. zka.: 25), zeren egun «errepresentazioak toki guztietatik sartzen zaizkigu (...) oihan bat da». Errepresentazioa babesteko, Atxagak bildumazaleen espiritura jotzen du, bildumazaleen metafora egokia iruditzen zaiolako. Ongi. Baina esan behar da filosofia azken hamarkadan hain zuzen errepresentazioari eman diola toki izugarria haren analisi mota desberdinetan — zientziarena, artearena, literaturarena, gogamenarena...—. Ematen du, beraz, gogoeta *a-filosofikoaren* aldekoek ez dutela beti literatzen lepokoa jasotzen.
 3. «Der Neueste Angriff auf die Metaphysik» [Metafisikaren aurkako eraso berriena] (1937) testuan idatzi zituen Max Horkheimerrek Carnap eta Vienako Zirkuluko intelektualen aurkako irain zuzenak. Hor bertan, adibidez, parekatu zituen filosofia zientifikoaren kontzeptuen eluzidaziorako nahiak eta nazien garbiketa etni-

- koa (Horkheimer 1937: 98, 101, 109, 122, 132; Ikus baita ere Bengoetxea 2000: 17hh).
4. *Consequences of Pragmatism* (1982) liburuan bilduriko artikuluek ideia hori islatzen dute, eta baita Rortyk bere jarrera pragmatista berria nola ulertzen duen ere.
 5. Erabakitzen dutenek «osagaien erkagarritasuna eta osotasunaren finkagarritasuna eskatzen duen logika baten arabera egiten dute. Gure bizitza beraiek jartzen dute botereari begira. Bere legitimazioa (...) sistemaren, eraginkortasunaren, ekintzak optimizatzea izango litzateke. Aplikazioa ez da lortzen beldur pittin bati esker ez bada» (Lyotard 1987: 10).
 6. Gatibutasun narratibak, esaterako, zeukan espirituari jarraitzen dio Rortyk hemen. Mary Rowlandson litzateke beharbada adibide egokia, edo Olaudah Equiano, esklaboen narratibaren kasuan.
 7. Hau da, natura berriro hizkuntzaren eta pentsamenduaren aurretik jar daiteke. Birmoldaketa horri «naturalizazioa» esaten zaio. Epistemologiaren kasuan: «kolokan dago jakitea (...) jakitearen adarren batek eskatu ote ditzakeen *a priori* berarentzat azterketaren objektuaren gaineko abantaila metodologikoak eta eskubide eksklusiboak, objektua materiala ala formala izanda ere. Hain zuzen ere abantaila eta eskubide eksklusibo horien ukapena da gaur egun 'epistemologiaren naturalizazioa' izena duena» (Pacho 1995: xxiii).
 8. Wittgensteinen *Ikerkuntza filosofikoak* liburuaren iruzkina egin zuenean, tonu ironikoz zera idatzi zuen Bertrand Russellek liburu horretan planteatzen zen filosofia motari buruz: «filosofia asko jota gutxieneko laguntza da lexikografoentzat; kasu txarreanean, tea hartzeko orduko denbora-pasa ergel bat» (1956: 615).
 9. Gai hauek hobeto ulertzeko, Daniel Dennettek mapa interesgarri bat proposatzen digu tonu benetan xeble eta argian (Dennett 1986).
 10. Otxotekoren liburua aipatzen ausartu naiz zeren bertan agertzen den ustezko filosofia hori oraindik ez baitut aurkitu. Dena den, epilogo ez du Otxotekok idatzi.
 11. Aiestaran filosofo gaztearen *Munstro abertzaleak* liburua hain zuzen politika eta literatura elkartura dituen adibide interesgarri bat da, erabat rortyarra espirituan, gehiago baina wittgensteindarra. Poema horietan, beraz, filosofia egon badago, baina alde aurretik modu *teorikoan* haztatua daukalako egileak, ziur nago.

Bibliografia

- Aiestaran, I. (2003) *Munstro abertzalea*, Donostia, Elkarlanean.
- Bengoetxea, J.B. (2000) *Filosofia eta zientzia. Vienako Zirkulua*, Donostia, Jakin.
- Bunge, M. (2001) *Crisis y reconstrucción de la filosofía*, Bartzelona, Gedisa, 2002.
- Carnap, R. (1928) *La construcción lógica del mundo*, Mexiko, UNAM, 1988.
- Currie, G. (1990), *The Nature of Fiction*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Dennett, D.C. (1986) The Logical Geography of Computational Approaches: A View from the East Pole, in M. Brand, R.M. Harnish (arg.), *The Representation of Knowledge and Belief*, Tucson, The University of Arizona Press: 59-79.
- Derrida, J. (1987) *La desconstrucción en las fronteras de la filosofía*, Bartzelona, Paidós, 1989.
- Hacking, I. (1983) *Representing and Intervening*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Havelock, E. (1963) *Prefacio a Platón*, Madril, Visor, 1994.
- Heidegger, M. (1976) *La autoafirmación de la Universidad alemana*, Madril, Tecnos, 1989.
- Horkheimer, M. (1937) Der Neueste Angriff auf die Metaphysik, in M. Horkheimer (1979), *Die gesellschaftliche Funktion der Philosophie*, Frankfurt, Surhkamp: 90-144.
- Latour, B. (1999) *La esperanza de Pandora*, Bartzelona, Gedisa, 2001.
- Lytard, J.-F. (1987) *La condición postmoderna*, Madril, Cátedra, 1989.
- McDowell, J. (1994) *Mente y mundo*, Salamanca, Ediciones Sígueme, 2003.
- Moya, E. (2002) Filosofía, literatura y verdad, *Revista de Filosofía* 27/2: 305-336.
- Nagel, T. (1986) *The View from Nowhere*, New York eta Oxford, Oxford University Press.
- Nietzsche, F. (1889) *Crepúsculo de los ídolos*, Madril, Alianza, 1986.
- Otxoteko, P. (2003) *Arnasa galduaren ondarea*, Donostia, Elkarlanean.
- Pacho, J. (1995) *¿Naturalizar la razón?*, Madril, Siglo XXI.
- Pardo, J.L. (2002) Más Prozac y menos Platón, *Archipiélago* 50: 11-15.
- Platon, *Diálogos. República*, Madril, Gredos, 2000.
- Rorty, R. (1982) *Consequences of Pragmatism, (Essays: 1972-1980)*, Brighton (EB), The Harvester Press Limited.
- Rorty, R. (1989) *Contingency, Irony, and Solidarity*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Rorty, R. (1991) *Objetividad, relativismo y verdad*, Bartzelona, Paidós, 1996.
- Rorty, R. (1998) *Truth and Progress. Philosophical Papers, Vol. 3*, Cambridge, Cambridge University Press.
- Rorty, R. (1998a) *Forjar nuestro país*, Bartzelona, Paidós, 1999.

- Rorty, R. (2000) *Filosofía y futuro*, Bartzelona, Gedisa, 2002.
Rorty, R. (2002) On Pippin on James, *Inquiry* 45/3: 351-358.
Russell, B. (1956) Philosophical Analysis, in *The Collected Papers of Bertrand Russell, Vol. 13*, Londres, Routledge (J.G. Slater arg.): 614-625.